

מדרשת בני

מבית מדרשו של
מרן הגר"ש ואזנר זצ"ל
בעל "שבט הלוי"

פסקים
ובירורי
הלכה

הלכות ומנהגי ט"ו בשבט
מנהגי היום, קדימה בברכות,
הלכ' ברכות ראשונה ואחרונה,
שנת המעשרות
שבת שירה, שבת קבלת התורה

שבט
תשפ"ג

מבית לוי

מבית מדרשו של מרן הגר"ש ואזנר זצ"ל

דבורה הנביאה 15 בני ברק

טל': 03-5700279

פקס: 1533-5700279

פלא: 052-7152484

אימייל: m0779219211@gmail.com

הרב משה שטיין

דומ"צ בית הוראה זכרון מאיר

רב דקהל חסידים קרית הרצוג ב"ב

ראש כולל קרלין סטולין

כל הזכויות שמורות

מענה ההלכה

בין השעות

8:00 בבוקר - 24:00 בלילה

0733-83-84-06

לקבלת החוברות ולתרומות ניתן לפנות למערכת

m0779219211@gmail.com - 052-7152484

שבת שירה

פרשת בשלח - שבת שירה - נוהגים לעמוד בקריאת התורה בעת קריאת השירה.

נוהגים ליתן בשבת שירה מזוונות לפני הציפורים ומוב שיתנם ע"י קמץ*.

ט"ו בשבט

פרק א'

מהלכות תפלה ומנהגי היום

- א. יום ט"ו בשבט הוא ראש השנה לאילנות, ואין אומרים בו תחנון* ואומרים למנצח^ב.
- הנוהגים לומר פסוקי תפלה לדוד אין אומרים אותם בימים שאין אומרים תחנון אבל אומרים פסוקי בית יעקב^ג.
- ב. נהוג שאין אומרים תחנון במנחה שלפני ט"ו בשבט^ד.
- א. עי' במג"א (סו"ס שכ"ד) שהביא המנהג וכ' שאינו נכון שהרי אין מזוונתיהן עליך, ועמ"ש ליישב בתוספות שבת (סקי"ז) ובערוך השלחן (ס"ג) דכיון שמתכוין לשם המצוה אין זו טירחא עבורם אלא עבור הנותן. ועיין באשל אברהם (בוטשאטש) סי' קס"ו ס"ו שכתב ליתן ע"י קטן, וכן שמעתי ממרן זצ"ל. ושמעתי שהניח משיירי החלות, ואמר שאין בזה שאלה של טירחא.
- א. שו"ע סי' קל"א ס"ו, נהגו שלא ליפול על פניהם בט"ו בשבט.
- ב. רמ"א סי' קל"א ס"א. ואפילו בימים שאין אומרים תחנון אומרים למנצח מלבד בר"ח וכו'. [ובדרכי חיים ושלום (אות ר"ל) כתב שיש שאין אומרים למנצח בימים אלו].
- ג. מקור אמירת הפסוקים בטור (סי' קל"ג) ובאבודרהם ובסידורי האריז"ל. ורק בימים שאין אומרים למנצח וא"א אין אומרים בית יעקב.
- ד. במ"ב שם (ס"ק ל"ב) כתב, בשו"ע משמע דאומרים תחנון במנחה שלפני ט"ו בשבט, ואין נוהגין כן (ע"ת), וכ"כ ש"א.

- ג. אבל מתפלל לפני העמוד.^ה
 ד. חתן ביום הופתו אינו מתענה בט"ו בשבט אבל אומר הודווי.^ו
 ה. מותר לצאת לבית החיים בט"ו בשבט, אלא שאין אומרים הזכרת נשמות ותחינות, רק פסוקי תהלים הנהוגים.^ז
 ו. אין מתענים בט"ו בשבט^ח פרט לתענית הלום.^ט

פרק ב'

סימן א'

ט"ו בשבט ראש השנה לאילנות

- ראש השנה לאילנות נוגע לדיני מעשר מהפירות. הלכות אלו שייכות לגופי הכשרות, ולאנשים פרטיים שיש להם עצי פרי, או למי שמקבל או קונה פירות שלא הופרשו מהם תרומות ומעשרות. [ושאין בהם חשש ערלה].
- א. בשנה הראשונה והשניה, הרביעית, והחמישית, משנות השמיטה מפרישים מעשר שני, ובשנה השלישית והשישית מפרישים מעשר עני. ב. זמן התחלפות השנים בפירות האילן הוא בט"ו בשבט.^א
- פירות שהגיעו לעונת המעשרות לפני ט"ו בשבט מתעשרים לפי השנה.
- ה. ע"י בסי' קל"ב בביאור הלכה (בקונטרס מאמר קדישין), דכימים שאין אומרים תחנון ואומרים למנצח, אבל מתפלל לפני העמוד.
- ו. סי' תקע"ג במג"א (סק"א) כיון שהוזכר בגמרא, והובא במ"ב (סק"ז).
- ז. [אמירת הוידוי כמ"ש בשו"ת לבושי מרדכי (מאד) אה"ע ח"א סי' מ"ט].
- ח. ע"י גשה"ח (פכ"ט סי' ו') שהמנהג שיוצאים.
- ט. ע"י סי' תקע"ח (ומ"ב סק"ב) ושו"ע סי' תקע"ב ס"ג.
- י. שו"ע ומ"ב סי' תקס"ח (סקל"ז) שא"צ למיתב תענית לתעניתו.
- יא. שו"ע יו"ד סי' של"א סעיף קכ"ה.

הקודמת, ופירות שהגיעו לעונת המעשרות לאחר ט"ו בשבט שייכים לשנה הבאה.^ב

ג. אתרוג דינו כירק לגבי דין זה שהולכים בו אחר לקיטה, ואין להפריש ממה שנלקט לפני ט"ו בשבט על מה שנלקט אחר ט"ו בשבט.^ג

ד. בפירות הדר תפוז לימון ועוד יש לחשוש שמא דינם כאתרוג שהולכים בו אחר לקיטה, ויש לחשוש לשניהם.^ד

ה. א. כמו כן אין מפרישים מפירות שנה על חבירתה אפילו שתיהם שנות מעשר שני.

ב. גם דין זה בפירות האילן תלוי מתי הגיעו לעונת המעשרות לפני או אחרי ט"ו בשבט.^ה

סימן ב'

בט"ו בשבט שהוא ראש השנה לאילנות, נוהגים להרבות באכילת מיני פירות.^א והננו מביאים בזה בקצרה הלכות מצויות השייכות לאכילת פירות.

דיני קדימה בברכות^ב

א. א. בורא מיני מזונות.

ב. זמן עונת המעשרות הוא כאשר נעשה ראוי לאכילה, והוא משתנה מפרי לפרי, (עי' רמב"ם פ"ב מהל' מעשר הלכה ג'-ה').

ג. שו"ע שם סעיף קכ"ו.

ד. חזו"א (שביעית סי' ז' ס"ק ט"ז).

ה. שו"ע שם סעיף נ"ז.

א. במג"א (סימן קל"א ס"ק ס"ז) בשם תיקון יששכר, בט"ו בשבט ראש השנה לאילנות, ונוהגים האשכנזים להרבות במיני פירות של אילנות.

ב. ע"פ המבואר בסדר המעלות בקצרה במג"א ובמ"ב סוף סימן רי"א, ע"פ היסודות המבוארים שם בשו"ע.

- ב. בורא פרי הגפן^ג. [וע"כ כאשר לפניו יין ומזונות, ברכת מזונות קודמת].
- ג. שבעת המינים לפי סדר זה, זיתים, תמרים, ענבים, תאנה, ורימון^ד.
- ד. בורא פרי העץ ובורא פרי האדמה בורא פרי העץ קודם.
- חביב - אם השני (בופה"א) חביב, החביב קודם, אפילו פרי העץ מז' המינים. שניהם חביבים מין שבעה קודם^ה.
- ה. כוסם חיטה קלויה שברכתו בופה"א, חטה קודמת לזית (כיון שקודמת בפסוק)^ו.
- ו. שניהם בורא פרי העץ וא' מין ז', מין ז' קודם אפילו השני חביב^ז.
- ז. שלם - כאשר שניהם ממין אחד (מין ז', או ששניהם אינם מין ז'), מקדים את השלם לפני החביב^ח.
- ב. חביב לרידן הוא המין הרגיל להיות חביב אצלו (אפילו אם עתה חפץ במין השני). שניהם חביבים אצלו, יקדים המין שחביב עליו עתה^ט.
- ג. שמעתי ממרן זצ"ל דלא מצינו דין קדימה ביין אר"י כיון שאומר עליו על הארץ ועל פרי גפנה, אף שיש בזה קצת חשיבות, ודלא כמי שחידש זאת.
- ד. שו"ע ורמ"א בס"ד כל הקודם בפסוק ארץ חטה ושעורה גפן תאנה ורימון ארץ זית שמן ודבש קודם לברכה. והסמוך לארץ בתרא חשוב מהמאוחר ממנו לארץ קמא הלכך תמרים קודמים לענבים שזה שני לארץ בתרא וזה שלישי לארץ קמא. ואם הם שוים בסמיכות, הנאמר סמוך לארץ קמא קודם למה שסמוך לארץ בתרא.
- ה. שם בשו"ע בשם י"א ומ"ב (ס"ק י"ח), דכן נכון לנהוג להקדים בפה"ע אם שניהם שוים בחביבות.
- ו. מ"ב (ס"ק י"ח) ושעה"צ (ס"ק י"א) דלמג"א חיטה קודמת ולהגר"א תפוח קודם לחטה קלויה. וע"ע במ"ב (ס"ק כ"ז) עמ"ש בשו"ע ס"ה דכוסס חיטה שברכתו בופה"א אינו קודם לפה"ע. ומ"א מפרש דדוקא כשהעץ חביב אבל בשוים מין ז' קודם. וע"ע במ"ב (ס"ק ל"ה) בסדר הקדימה.
- ז. שו"ע סעי' רי"א ס"א.
- ח. עיין מ"ב שם (סק"ד) ושעה"צ (ס"ק ד-ה) באריכות.
- ט. שו"ע ס"א ומ"ב (ס"ק י"א).

- ג. כל דיני קדימה נוחגים רק כאשר רוצה לאכול משניהם, אבל אם אינו רוצה לאכול אלא מין אחד, מברך על מה שרוצה לאכול עתה אע"פ שגם השני מונח לפניו.
- ד. הקדימה במין ז' היינו דוקא מין ז', ואין דין קדימה לפירות אחרים שישראל נמשלו להם כתפוחים ואגוזים (כתפוח בעצי היער... אל גינת אגוז ירדתי, בשה"ש) י"א.
- ה. אין מעלת מין ז' אלא כשהפרי שלם ושמו עליו אבל לא במרוסק, וכן לא במשקה משבעת המינים י"ב.
- ו. ברכת שהחיינו - על פרי חדש מברך ברכת הפרי, ואח"כ מברך שהחיינו י"ג.
- ז. אין דין קדימה לפרי חדש שמברכים עליו שהחיינו י"ד.
- י. רמ"א בסעיף ה'.
- יא. מרן זצ"ל, ודלא כמי שסבר שיש להם דין קדימה. בס' מלבושי מרדכי (סי' ה') כ' ממרן זצ"ל שאתרוג שבירכו עליו בנטילת ד' המינים יש לו מעלה משום דאיתעביד ביה חדא מצוה כמ"ש בטור סי' רצ"ז לגבי הדס לריח, אבל אינו קודם למין ז', ולשלם וחביב.
- יב. ע"י מג"א (סי' קפ"ב סק"ב) דדעת הב"ח דשכר משעורים נחשב למין ז', והמג"א חולק דאין לו חשיבות מין ז' כיון דברכתו שהכל כדין משקה.
- יג. בדין זה נחלקו הפוסקים, ע"י מ"ב (סי' רכ"ה סקי"א), והגהות חת"ס בשו"ע, ובשו"ת אבני"ז (או"ח סי' ת"נ) כ' שכן מנהג העולם להקדים ברכת הפרי.
- יד. שמעתי ממרן זצ"ל שלא מצינו בפוסקים דין קדימה לפרי חדש שמברכים עליו ברכת שהחיינו, ואינו נחשב לחביב, ומ"מ יש לו מעלה מסויימת. אתרוג - שמעתי ממרן זצ"ל שיש להמנע מלברך ברכת שהחיינו על אתרוג, ושכן המנהג, בסידור יעב"ץ (סדר ברכת הנהנין אות כ"ה) כ' שלא לברך לפי שראוי רק ע"י טיגון ואינו ניכר בין חדש לישן. ובשו"ת שער אפרים (סי' ל"ה) והלק"ט (ח"ב סי' רנ"ז) לפי שדר באילנו משנה לשנה ואינו מתחדש כל שנה, ע"י בבאה"ט סי' רכ"ה סקי"א ובמ"ב סקט"ז. ומ"ש בשו"ת חת"ס (סי' כ"ג) שאין לברך לפי שכבר בירך עליו בשעת הנטילה למצוה, נראה שאין טעם זה עיקר, אבל המנהג שלא לברך.

פרק ג'

דיני ברכות

ברכה ראשונה

- כיוון שרגילים להרבות במיני פירות, וגם משקין משבעת המינים, ע"כ נבאר מה נפטר כברכה ראשונה על אחד מהם ועל מה צריך לברך בנפרד.
- א. אם מברך על היין בורא פרי הגפן, נפטרו בזה שאר משקין שברכתם שהכל כגון שכר שעורים או משקין משאר פירות*. ויש להסתפק אם שתית מיץ ענבים פוטרת שאר המשקין².
- ב. ברכת בורא פרי העץ פוטרת כל הפירות שלפניו שברכתם בורא פרי העץ, אבל אינה פוטרת מאכלים ומשקים שברכתם בורא פרי האדמה או שהכל³. ולגבי פירות שלא היו לפניו, נחלקו הפוסקים, וטוב לזוהר לכתחלה שתהיה דעתו על כל מה שיביאו לו⁴.
- א. לגבי שיעור שתיית היין שפותר את שאר המשקין מברכה ראשונה עי' סי' קע"ד ס"ב בבאיור הלכה (ד"ה יין), שדעתו שצריך לשתות מלוא לוגמיו. ולגבי השיעור לפטור מברכה אחרונה עיין פרק מ"א הערה ט"ז.
- מיץ פירות ברכתו שהכל. ועי' שבה"ל (ח"ד סי' י"ט) שלהלכה גם מיץ מפירות שרובם עומדים לסחיטה (כגון תפוזים) ברכתם שהכל, ולא בורא פרי העץ.
- ב. שמעתי ממרן זצ"ל שקרוב לודאי שאין שתיית מיץ ענבים פוטרת שאר משקין, ואח"כ כתב בשבט הלוי (חי"א סי' מ"ט) להסתפק בדבר.
- ג. סי' ר"ו ס"א. (ובמ"ב (סק"ג) שפירות שברכתן שהכל כגון בוסר, אם בירך בופה"ע יצא. וע"ע בסי' ר"ב ס"ז ברמ"א בפירות מרוסקים שבדיעבד אם בירך בופה"ע יצא).
- ד. בשו"ע סי' ר"ו ס"ה כתב, מי שבירך על פירות שלפניו ואח"כ הביאו לו יותר מאותו המין או ממין אחר שברכתו כברכת הראשון אינו צריך לברך. וכ' המ"ב (סק"כ) דמהרמ"א משמע דהשו"ע מיירי אפילו שלא היה בדעתו רק בסתמא. (ואפילו כבר אכל הראשונים). ובסקכ"א כ' דדוקא כשהשני ממין פירות, אבל

ברכת בורא פרי העץ

ג. ענבים שהם עדיין בוסר ברכתם בורא פרי האדמה כל זמן שאינם גדולים ביותר. ואם הפרי חמוץ ביותר עד שאינו ראוי לאכילה אפילו ע"י הדחק אינו מברך עליו כלל^ה.

ד. אם נראה לעין שנגמר בישול הפרי אפילו אם הפרי קטן מברך עליו בורא פרי העץ^ו. וע"כ בזנים של ענבים שהם קטנים ביותר כשנגמר בישולם מברך בורא פרי העץ שאין גמר הפרי תלוי בגודל הפרי אלא בכישולו^ז.

בשני סוגי מאכלים כגון שבירך על דגים שהכל והביאו אח"כ שיכר שברכותיהן שוות אינו נפטר אא"כ היה בדעתו לפטור אותם בברכה. ובסק"ב כ' דכמה אחרונים (ב"ח פרישה וט"ז) סוברים דדוקא באותו מין פירות, ולא כשהביאו מין פירות אחר, ומ"מ אם לא גמר לאכול הפרי הראשון א"צ לברך. וכ' הרמ"א וטוב לזהר לכתחלה להיות דעתו על כל מה שיביאו לו. וביאר במ"ב (ס"ק כ"ג) כיון שיש פוסקים דסתמא לא מהני רק אם היו לפניו בשעת הברכה. ואם אינם לפניו, צריך שיהיה דעתו על כל מה שיביאו לו.

ה. שו"ע סי' ר"ב ס"ב הבוסר כל זמן שלא הגיע לכפול הלבן מברך עליו בפה"א. ומשהוא כפול הלבן מברך עליו בורא פה"ע. ומתוך שלא נודע לנו שיעור פול הלבן לעולם מברך בפה"א עד שיהיה גדול ביותר.

ושאר כל האילנות משיוציאו פרי מברכין עליו בפה"ע. ובלבד שלא יהיה מר או עפוף ביותר עד שאינו ראוי לאכילה אפילו ע"י הדחק דאז אין מברכין עליו כלל. [וכ' מ"א דאפילו מתקן ע"י אור - אינו מברך רק שהכל. ועי' מ"ב ס"ק י"ט].

וכ' מ"ב (ס"ק י"ח) מבואר מזה דאם עכ"פ נאכלים ע"י הדחק אע"ג שחמוצים ומרים כדרך פירות בקטנותם אפ"ה מברך עליהם ברכתם הראויה. ובח"א וכן בס' עוללות אפרים (להגאון ר"ז מרגליות) פקפקו בדין זה ודעתם דאינו מברך אלא שהכל, אם לא שבישולן או שמייתקן באור דאז מברך עליו בפה"ע לכו"ע, ע"ש.

ו. מ"ב (ס"ק ט"ו), ממאמר מרדכי ועוללות אפרים (דלא כמשמעות הב"ח). וכן אם החרצנים שלהם נראים מבחוץ בודאי הוא קרוב להתבשל ומברך בפה"ע לכו"ע, ע"ש.

ז. וע"כ בזני ענבים קטנים שלמעלה גדולים יותר ולמטה קטנים, אם רואים

פרי שנגמר בישולו והוא מר או חמוץ עד שאינו ראוי לאכילה ומיתקן או בישלן מברך בורא פרי העץ^ה.

ה. קליפות תפוזים מרוקחות נחלקו האחרונים אם ברכתם בופה"ע, בופה"א, או שהכל. וע"כ יש לברך עליהם שהכל, וכדיעבד אם בירך בופה"ע או בופה"א יצא^ט.

ו. פירות מרוסקין - פרי שרסקו אם ממשו קיים מברך בופה"ע. ואם ריסקו לגמרי ואין צורתו ניכרת כלל יברך עליו שהכל, ואם בירך בורא פרי העץ יצא^ז. ובגון תפוחי עץ שריסקו ונעשה נוזלי יברך שהכל, ואם יש חתיכות פרי יקדים לברך ברכת שהכל על המרוסק, ואח"כ יברך בורא פה"ע על החתיכות הניכרות.

שהעליונים התבשלו ודאי גם הקטנים התבשלו. וע"ע בשבט הלוי (ח"י סי' מ"ז ב') דברוב הפעמים הקטנים מבושלים.

ח. מ"ב (ס"ק ל"ז), דהלא באמת פרי הוא אלא שאינו ראוי לאכילה כך, לכך מהני מיתוק. ועיין להלן בשו"ע סי' ר"ב ס"ט, ובמ"ב (ס"ק מ"ט) בדין נובלות ובביאור הלכה (ד"ה שבשלם) בפירות שלא נתבשלו כל צרכם על העץ ובישלם בעפר או בקש, שהניח בצ"ע אם מברך שהכל או בופה"ע, וציין לשו"ת פנמ"א (ח"א סי' ס"ה) והניח בצ"ע למעשה, וע"כ יברך שהכל. וע"ע במ"ש ביד אפרים סי' ר"ד ס"א בשם הפנמ"א דיש פרי שלא יגמר לעולם על העץ, ויש פרי דיכול ליגמר אלא שנפל קודם.

ט. בדין זה נחלקו האחרונים, דעת המ"א (סי' ר"ב ס"ק י"ז) ועוד אחרונים דברכתן בופה"ע, ודעת הט"ז (בסי' ר"ד סקט"ו) ועוד אחרונים דברכתו בופה"א. ודעת הא"ר ופמ"ג וע"ת לברך שהכל. וע"כ הכרעת המ"ב (ס"ק ל"ט) כמ"ש בפנים. הסיר הקליפה ובירך על הפרי ואוכל הקליפה בפני עצמה אח"כ נראה דהיא טפילה לפרי ויוצא בברכת הפרי. ובשו"ת חת"ס (או"ח סי' ר"ז) כ' בשם הכפות תמרים דבאתרוגים הקליפה העבה הלבנה היא גוף הפרי ולכו"ע ברכתו בופה"ע (לאפוקי הקליפה הירוקה הדקה שתליא במחלוקת הנ"ל, ועי' בדע"ת למהרש"ם (סי' ר"ב ס"ו) דאם הוא מרוקח עם סוכר זה דרך אכילתו ומברך בופה"ע).

י. בשו"ע סי' ר"ב ס"ז תמרים שמיעכץ ביד ועשה מהם עיסה והוציא מהם גרעינים אפ"ה לא נשתנית ברכתן ומברך עליהם בופה"ע ולבסוף ברכה מעין שלש. הג"ה

ואם הפרי שלם לכאן יקדים לברך בופה"ע על השלם, ויכוין שלא לפטור את המרוסק"א.

ז. כל הפירות שטובים לאכילה חיים ומבושלים כגון תפוחים ואגסים, כשאוכלם בין חיים ובין מבושלים מברך בורא פרי העץ. וא"צ שיהיה שוה חי ומבושל אלא כל שטוב בשני האופנים אף שבאופן אחד טוב יותר מברכים בופה"ע בשני האופנים. אבל אם אין דרך לאוכלם חיים [כגון אתרוג] אלא מבושלים, אכלם כשהם חיים מברך שהכל, וכשהם מבושלים מברך בופה"ע"ב.

ברכת מיני פירות שונים

ח. פאפיה יש לברך עליו בורא פרי העץ, ויש לחשוש בו לאיסור ערלה"ב.

ולפ"ז ה"ה בפאוידלא (ריבה) מברכין עליהם בופה"ע. וי"א לברך עליהם שהכל. וטוב לחוש לכתחלה לברך שהכל, אבל אם בירך בפה"ע יצא, כי כן נראה עיקר ע"כ. ודעת המג"א וש"א דהי"א פליג רק בנימוחו לגמרי אבל בדין המחבר מודה. ויש חולקין וס"ל דגם אדין המחבר פליג, (עיין במ"ב ס"ק מ"ב). ודעת הט"ז סק"ד דאף לכתחלה יברך בופה"ע. אמנם מסקנת אחרונים כרמ"א דלכתחלה יברך שהכל, עיין במ"ב (ס"ק מ"ב) ובביאורה"ל (ד"ה תמרים). ואם נימוח ונעשה נזולי אף שאח"כ נקרב כמו ריבה הוה נימוח לגמרי.

וי"א דבזמנם הוסיפו לריבה בשמים ודבש ולכן גרע, אבל בזמנינו שאין מוסיפים דברים שמשנים אותם רק סוכר שאינו משנה כ"כ, גם לתה"ד מברך ברכת הפרי.

יא. שבט הלוי (ח"י סי' מ"ו א'). ואם בירך בופה"ע על השלם או על החתיכות ונתכוין לפטור את המרוסק יצא.

יב. שו"ע סי' ר"ב סי"ב ומ"ב שם.

יג. שמעתי ממרן זצ"ל. ועיין בשבט הלוי (ח"ו סי' קס"ה) שכ' ולענין פאפיה כבר דן בזה בשו"ת רב פעלים (ח"ב סי' ל') ודעתו שהוא ירק וברכתו בופה"א ואין בו משום ערלה. והנה במ"ש הרב פעלים מתשו' הלכות קטנות (ח"א סי' פ"ג) על החצילים שהוא ירק מפני שהגזע שלו חלול מבפנים וכן הוא בפאפיה. קשה לומר כן דאין לך עץ חלול יותר מחטה ואעפ"כ אמרו שהוא ירק רק מפני שאין הגזע מתקיים, ע"ש.

עוד כ' ברב פעלים בשם הרדב"ז (ח"ג סי' תקל"א) דכל שעושה פרי בשנה

- ט. סאברס ברכתו בורא פרי העץ י'
 י. חבושים חיים בזה"ו צ"ע אם לברך עליהם בורא פרי העץ טו.
 יא. קוקוס ברכתו בורא פרי העץ.
 אננס ברכתו בורא פרי האדמה.

פרק ד'

ברכה אחרונה

פחות מכזית - ברכה מעין שלש

האוכל פחות מכזית ודין בריה

א. האוכל פחות מכזית, מברך תחלה ברכה הראויה לאותו המין ולאחריו אינו מברך כלל^א.

ראשונה אינו אילן ואין זה ברור ע"ש בשבה"ל. [ובחזו"א ערלה סי' י"ב סק"ג]. ומש"כ לגבי חצילים בברכ"י (יו"ד סי' רצ"ד) בשם האלשיך וכעין זה בחזו"א (שם) דפרי שטוב בשנה ראשונה ואח"כ פוחת והולך ואחרי ג' שנים גרוע לגמרי וגם אין הגזע מתקיים יותר מג' שנים אינו אילן, ובמציאות זה לא שייך בפאפיה שמחזיק ד' וה' שנים.

עוד ריעותא יש בו שאין לו ענפים והפירות יוצאים מהגזע עצמו. אמנם בפוסקים לא מצינו שזה חסרון בדין עץ, ורק הגר"ז בסידורו הביא כן. [וכנראה שפי' כן בתוספתא פ"ג דכלאים כל המוציא עליה מעיקרו ה"ז ירק וכו' ובכוונת הרא"ש הנ"ל. אמנם רוב המפרשים פי' בדרכים אחרים, עי' פני משה בירושלמי כלאים סופ"ה וב"ח כאן שנחלקו בפ"י הדברים].

יד. בשבט הלוי (ח"ד סי' כ"ג) הביא מהברכ"י (ריש סי' ר"ב) בשם פרי האדמה וקרית מלך רב שסאברס ברכתו בופה"ע, וכן נוהגין.

טז. בשבט הלוי (ח"א סי' ר"ה בהערות לסי' ר"ב סי"ב) הביא מהטור בשם מהר"ם לברך על חבושים בופה"ע כיון שטובים ג"כ חיים וכ"ה בלבוש. וכתב וצ"ע בחבושים בזמנינו שלכאורה אינם ראויים חיים כלל ואין דרך לאוכלם חיים.

א. שו"ע סי' ר"י ס"א.

- ב. יש מסתפקים אם על דבר שהוא כברייתו כגון נגיד של ענב או רמון מברכין אחריו אע"פ שאין בו כזית, לכן נכון להזהר שלא לאכול בריה פחות מכזית.^ב
- ג. אין נחשב לבריה אא"כ אכלו כמות שהוא אבל אם לקח את הגרעין ממנו אינו נחשב לבריה.^ג וכ"ש אם נחתך מעט מהפרי שאינו בריה.^ד וע"כ דין בריה הוא כשהוא אוכלו כמות שהוא עם הגרעין ולא רק כשהדרך לאכול הגרעין עם הפרי כגון ענבים ורימונים, אלא אפילו כשאין הגרעין ראוי לאכילה (כגון זית), אם אכלו כמות שהוא שבלעו עם הגרעין ג"כ נחשב בריה.^ה
- ד. פלח של פרי הדר כתפוז וקלמנטינה נחשב בריה. ולגבי צימוקים אם נחשבים בריה, עיין בהערה י.
- ה. כל האוכלים מצטרפים לשיעור כזית לברכה אחרונה הראויה להם.^ו אם הם משבעת המינים מצטרפים לברכת מעין ג', ואם שלא מז' המינים מצטרפים לענין בורא נפשות רבות. אבל חצי זית מז' המינים וחצי זית אחר מברך אחריהם בורא נפשות. אבל פירות אלו בתוך סעודת פת, נפטרים בברכת המזון.
- ב. שם בשו"ע.
- ג. רמ"א שם. ואפילו במינין שהגרעין אינו נאכל, מ"ב (סק"ט) ע"ש.
- ד. במ"ב (סק"ח), וכתב עוד ואם נפל ממנו קצת ע"י הבישול כמו שרגילות ג"כ נראה שנתבטל ממנו שם בריה וע"ש בשעה צ.
- ה. עיין מ"ב סק"ז.
- ו. יש להסתפק בזה שהרי נתייבשו ונצטמקו ואולי אין כאן אחשביה דאינו כעיקר הפרי וצ"ע. ועיין בשבט הלוי (ח"ח סי' ל"ב) דאע"פ שיש להסתפק, מ"מ פשוט ההלכה שכל צימוק וייבוש עדיין נחשב בריה. ומיהו לפעמים נתייבש כ"כ מבפנים כו' ע"ש.
- ז. מ"ב סי' ר"י (סק"א).

ברכה מעין ג'

- ו. נוסח הברכה - כברכה אחת מעין שלש על פירות שבעת המינים של חו"ל חותם על הארץ ועל הפירות, ועל פירות ארץ ישראל על הארץ ועל פירותיה. וגם האוכל מפירות הארץ בחו"ל חותם ג"כ על פירותיה. על מיני מזונות חותם על הארץ ועל המחיה ועל הכלכלה. ועל היין חותם על הארץ ועל פרי הגפן. ובארץ ישראל המנהג שהשותה מייין של ארץ ישראל חותם על הארץ ועל פרי גפנה י"א.
- ז. אבל פירות מז' המינים ואכל מיני מזונות ושתה יין יכלול הכל כברכה אחת ויקדים המחיה ואח"כ הגפן ואח"כ העץ, וכן יאמר לפי סדר זה בחתימה י"ב.
- ח. שו"ע סי' ר"ח סעיף י'.
- ט. דעת המ"ב (בס"ק נ') לסיים על המחיה בלבד ולא להוסיף על הכלכלה. ובשעה"צ ס"ק נ"ב הביא שבמ"א מובא ועל הכלכלה כמו הגי' בטור ואבודרהם, אבל הבי"כ (כ' שמבה"ג ורמב"ם וסמ"ג, מוכח להדיא שלא לחתום אלא בעל המחיה, וכן הנוסח ברי"ף וברא"ש, ובשב"ל ואו"ז בשם ר"ח ובשב"ל בשם רש"י, וריא"ז ורוקח וכל בו ורי"ז וכ"מ בחידושי רשב"א), וע"ש שכן יש לנהוג. ואם לומר ונאכל מפריה ונשבע מטובה יש ב' דיעות בטור ע"ש ובמ"ב ס"ק נ'.
- י. בשו"ע סעיף י"א דאינו חותם על הגפן ועל פרי הגפן אלא על הארץ ועל פה"ג או על הארץ ועל הפירות. ובמ"ב (ס"ק נ"ו) כתב מהאחרונים (ט"ז מ"א א"ר ומג"ג) דהמנהג לחתום על הארץ ועל פרי הגפן, ומ"מ בדיעבד אם סיים על הארץ ועל הפירות בודאי יצא, ע"ש. וע"ע במ"ב ס"ק ס"ד.
- יא. בברכי יוסף (אות יו"ד הובא בכה"ח ס"ק נ"ח) כתב דכמו בפירות שכ' בשו"ע ס"י שאומר באר"י על פירותיה ה"נ ביין יאמר על פרי גפנה, ובעל המחיה יאמר על מחייתה ועל כלכלתה, וכ"כ בפאת השלחן (הלכות אר"י, ס"ב סיד), ובני אשכנז לא נהגו כן בעל המחיה, אבל נוהגים לומר כן ביין, ויש בזה טעם דגפן הוא מין הפרי לכן יש להזכיר א"י, אך מחיה אינו מין הפרי רק דבר כללי על מה שחיים ממנו, וכ"ש לשון כלכלה ופרנסה, ואין שייך הזכרת א"י בפרטות.
- יב. שו"ע סעיף י"ב. ועיין מ"ב (ס"ק ס"א) דבמג"א מצדד שלא לומר רק ועל הפירות

מה נפטר בברכה מעין ג'

ח. אבל פירות מז' המינים ואכל תפוחים א"צ לברך על התפוחים בורא נפשות שגם הם ככלל ברכת על העין. אבל אם אכל תפוחים ושתה יין ומברך מעין ג' על היין, צריך לברך בורא נפשות על התפוחים. וכ"ש אם אכל בשר או פרי האדמה ושתה יין או אכל מז' המינים שצריך לברך על כל אחד ואחד י. ברכת על המחיה אינה פוטרת ברכת בורא נפשות, וברכת בורא נפשות אינה פוטרת על המחיה י.

אבל מז' המינים ושתה מיץ תפוחים אינו נפטר בברכת פרי העין י.

ט. בירך בורא פה"ג על היין ושתה, ובא לאכול ענבים צריך לברך עליהם בורא פרי העין. וכן בברכה אחרונה צריך להזכיר על העין ועל פרי העין י.

י. שתה יין ושאר משקין, ברכת על הגפן פוטרתו מברכת בורא נפשות על המשקין, כשם שבברכה ראשונה יין פוטר כל מיני משקין י.

וכן משמע בביאור הגר"א, ומנהג העולם כהשו"ע. ובדיעבד אם לא אמר פה"ג בודאי אין חזון [ח"א].

יג. שו"ע סעיף י"ג. ומסיים וה"ה אם אכל בשר ודגים ואכל מחמשת המינים אין ברכת על המחיה פוטרת את הבשר ואת הדגים.

יד. מ"ב ס"ק ס"ב [אחרונים].

יז. חידושי רעק"א ממ"א (סי' ר"ב סק"ה), מ"ב (ס"ק ס"ג).

יז. שו"ע סעיף י"ד.

יז. לגבי ברכה ראשונה עי' בסי' קע"ד ס"ב בביאור הלכה שדן בשיעור שתיית היין לפטור המים מברכה ראשונה, ודעתו שם דצריך לשתות מלוא לוגמיו. ולגבי שיעור השתיה לפטור בברכה אחרונה כ' בשעה"צ (סי' ר"ח ס"ק ע') צריך שישתה רביעית שחייב לכו"ע בברכה אחרונה. ומסתפק בשתה פחות מכשיעור מה יעשה בברכה אחרונה דמשקין, דהלא יש סוברים דאפילו על רוב רביעית (ואפשר דאפי'

שבת יתרו מתן תורה

ב. פרישת יתרו - עשרת הדברות - נוהגים לעמוד בעת קריאת עשרת הדברות.^א

עשרת הדברות בפרשת יתרו הינה עלית השישי. ובוזה"ק כתב שהעליה החשובה הינה עלית השישי, וע"כ גם כשיש שמחה וכדומה ורוצים לעשות הוספות, עכ"פ יעשנה עלית שביעי אבל לא הוספה ב.

על כזית כמבואר בסי' ר"י צריך לברך מעין שלש וממילא לא יוכל לברך בנ"ר על המשקין דכי משום שאין אנו יודעים לברר ההלכה יחוייב עי"ז לברך בנ"ר וצ"ע. ובשבט הלוי (ח"ח סי' קס"ו ב') כתב ולא זכיתי לעמוד על דבריו דהמשקין הרי מחוייבים בברכת בנ"ר אלא דאם מברך ברכה אחרונה של יין נפטר בזה, וכיון שעל היין מצד ההלכה אינו מברך א"כ למעשה בודאי צריך לברך בורא נפשות וזה ברור, ע"כ. ועיין במ"ב (ס"ק ע"ב) דהא דנפטר בברכה אחרונה דיין מיירי בשהיו המשקין לפניו כשבירך על היין, או כשקבע על היין, ע"ש. ובטעם דפוסטר יין לשאר משקין עי' פמ"ג אי הטעם משום דמים נחשבים טפלים ליון והוה בגדר מברך על העיקר ופוסטר את הטפלה או דכיון שיין ראש למשקין פוסטר שאר המשקין.

א. שערי אפרים (שער ז' סל"ז), ועי"ש בפתחי שערים שהביא מהחיד"א שיש מפקפקין בעמידה בעשרת הדברות, כמו שביטלו אמירת עשרת הדברות משום תרעומת המינין שלא יאמרו אין תורה אלא זו, ודחה דבריו שהרי קורין בתורה מלבד עשרת הדברות ע"ש.

[ויש שהביאו מתשובות הרמב"ם (סי' מ"ו) שלא לעמוד, ובכה"ח (תצ"ד סק"ל) כ' שלא ראה שנוהגין לעמוד, ואולי כי בישיבה יש יותר ישוב הדעת].

ב. הוראת מרן זצ"ל. מקור עלית השישי בווה"ק (פר' שלח דף קס"ד), וראה בבאה"ט (סי' רפ"ב סק"ג) מספר הכוונות, ובליקוטי מהרי"ח שמקורו מזוה"ק. והובא הזוה"ק במג"א (שם סק"ט) ובמ"ב (ס"ק י"ח).